

nych małżeństw. jakie mogą wynikać z różnych postaw nupturientów wobec celów małżeństwa.

Wyniki badań Autora pomagają również ustalić program przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego. W pracy określono bowiem, jakie cele małżeństwa są tak istotne, że powinny być realizowane w każdym małżeństwie. Ponadto wyniki te ułatwiają sędziom orzekanie w sprawach małżeńskich.

Na doniosłość problematyki podjętej przez Autora wskazują słowa zawarte w *Gaudium et spes*: „Szczęście osoby i społeczności ludzkiej oraz chrześcijańskiej wiąże się ściśle z pomyślną sytuacją wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej” (nr 47). Z lektury pracy wynika, że intencją Autora było również wspomnienie współczesnych małżeństw i rodzin w przełamaniu nękającego je kryzysu. Przeprowadzone ustalenia w zdecydowanej części odnoszą się nie tylko do małżeństw katolickich lub chrześcijańskich, lecz także do wszystkich małżeństw. Autor starał się bowiem dotrzeć do modelu małżeństwa określonego przez naturę ludzką, a ostatecznie przez jej Stwórcę. W tym leży szczególna wartość podjętych badań i osiągniętych wyników. Z tych względów sędzę, że lektura tej pracy może być wielce przydatna nie tylko kanonistom zajmującym się badaniami naukowymi, ale również sędziom trybunałów kościelnych i duszpasterzom.

Ks. Józef Krukowski

Reinhold S e b o t t. *Das neue Ordensrecht. Kommentar zu den Kanones 573-746 des Codex Iuris Canonici*. Kevelaer 1988 ss. XI + 205.

W krajach języka niemieckiego w stosunkowo krótkim czasie od promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego ukazał się już trzeci komentarz do obowiązującego prawa kanonicznego. W przeciwieństwie do dwóch poprzednich (R. H e n s e l e r. *Ordensrecht*. Odb. z: *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici. Sonderausgabe in Verbindung mit der Vereinigung Deutscher Ordensobern*. Essen 1987; B. P r i m e t s h o f e r. *Ordensrecht auf der Grundlage des Codex Iuris Canonici 1983 unter Berücksichtigung des staatlichen Rechts der Bundesrepublik Deutschland, Österreichs und der Schweiz*. 3. Aufl. Freiburg i. Br. 1988), które można uznać za typowe opracowania naukowe, recenzowany komentarz R. Sebotta w myśl wypowiedzi samego Autora (s. VII) wyrósł na gruncie potrzeb praktycznych i ma im służyć. Sebott zastosował metodę komentowania kolejnych kanonów, stosując ściśle układ przyjęty w KPK. W stosunkowo szerokim zakresie, jak sam przyznaje, korzysta z dekretu Soboru Watykańskiego II „O przystosowanej odnowie życia zakonnego” (*Perfectae caritatis*), ponieważ stanowi on źródło doktrynalne i normatywne licznych kanonów aktualnego prawa zakonnego, a także, aby ustrzec się przed kazuistyczną wykładnią norm, zagrażającą prawu kanonicznemu, jeżeli przy jego interpretacji nie uwzględnia się dorobku myśli teologicznej.

Na komentarz Sebotta składają się: spis treści, przedmowa, wykaz skrótów, tekst łaciński i niemiecki poszczególnych kanonów oraz komentarz do nich, skorowidze

osobowy i rzeczowy oraz wykaz kanonów KPK 1917 i 1983 z podaniem strony, na której są komentowane.

W komentarzu do Norm Wspólnych (kan. 573-606) zwraca Autor uwagę na kilka kwestii interesujących również z naukowego punktu widzenia. I tak np. za R. Henseletem¹ podziela on opinię o potrójnym wymiarze profesji zakonnej (kan. 573), która jest aktem wiary (poświęcenie się na służbę Bogu i Kościołowi), aktem konstytutywnym (profes staje się w Kościele członkiem nowego stanu) oraz aktem inkorporacyjnym (profes zostaje przyjęty do określonego instytutu zakonnego). Ukazanie tych dystynkcji, z których każda tworzy odmienne relacje, służy nie tylko pogłębionej refleksji nad profesją zakonną, lecz również właściwemu rozumieniu i rozstrzygnięciu spraw praktycznych, spośród których wypada wspomnieć chociażby przejście z jednego instytutu zakonnego do innego, lub do instytutu świeckiego czy stowarzyszenia życia apostołskiego (kan. 684 § 1). W takim wypadku po pozytywnym odbyciu próby trzeba złożyć profesję w nowym instytucie (kan. 684 § 2), ponieważ rozwiązaniu ulega stosunek inkorporacji do poprzedniego, chociaż nie naruszony pozostaje konstytutywny i religijny wymiar profesji. Interesujący jest również komentarz do kan. 574. Autor sam zadaje sobie pytanie, czy członkowie instytutów życia konsekrowanego stanowią w Kościele odrębny stan? Problem ten jest żywo dyskutowany we współczesnej kanonistyce², przy czym doktrynalny punkt odniesienia stanowi wypowiedź Soboru Watykańskiego II: „Kościół [...] podnosi profesję zakonną do godności stanu kanonicznego, ale także przez swą działalność liturgiczną ukazuje ją jako stan poświęcony Bogu” (KK 45, 3). Termin *stan* występuje w tym tekście aż dwukrotnie: *status canonicus* oraz *status Deo consecratus*. Pomimo więc wyraźnego stwierdzenia Soboru, że stan profesji rad ewangelicznych nie dotyczy hierarchicznej struktury Kościoła (zob. KK 44, 4; kan. 207 § 1), zaczyna się w kanonistyce krystalizować opinia o istnieniu w Kościele trzech stanów z ustanowienia Bożego. Słabą stroną tej opinii wydaje się być nieuwzględnianie dwóch różnych kryteriów przynależności do wymienionych stanów, mianowicie święceń i profesji zakonnej. Niemniej jednak zaliczanie zakonników nie posiadających święceń do wiernych świeckich trudno pogodzić z faktem konsekracji całej osoby dokonany przez profesję rad ewangelicznych. Wypada przeto Autorowi komentarza wyrazić uznanie za zasygnalizowanie tej ciekawej koncepcji. Na dalsze problemy dyskusyjne zwraca Sebott uwagę przy wykładni kanonów: 578 (konieczność zachowania przez instytuty własnej tożsamości), 586 (słuszna autonomia życia), 588 (podział instytutów na kleryckie i laickie). Doświadczeniem życiowym jest przepojona i ubarwiona jego wypowiedź o egzempcji (kan. 591). Nie bez słuszności stwierdza on wprost, iż w Kościele zanika niezależność zakonów. Dostrzega się w nich jedynie „pomocniczy rezerwuuar” dla duszpasterstwa parafialnego. Coraz mniej zakonników wypełnia dzieła specyficznie zakonne (najczęściej odnosi się to do kapłanów zakonnych). Coraz rzadziej także dysponują zakony, przynajmniej w RFN, własnymi środkami materialnymi i z tej racji są uzależnione od umów o pracę wykonywaną na rzecz diecezji. Autor wyraża obawę, iż zależność finansowa może się łatwo przerodzić w zależność jurysdykcyjną.

¹ Jw. s. 37-38.

² Por. E. C o r e c c o. *I laici nel nuovo Codice di Diritto Canonico*. W: *Sussidi per il corso di Diritto Canonico*. Milano 1984 s. 229-233.

Wydaje się, że niebezpieczeństwo resorpcji zakonów, zwłaszcza instytutów kleryckich o przeważającej liczbie kapłanów, przez duchowieństwo diecezjalne i duszpasterstwo parafialne ocenia Autor realnie i stąd konieczne jest inne, bardziej rzeczowe unormowanie kwestii egzempcji. Egzemplarycznie przytoczona wykładnia niektórych kanonów Norm Wspólnych dowodzi umiejętności uchwycenia przez Autora aktualnych problemów życia zakonnego oraz ich konfrontacji z obowiązującymi normami prawa.

Dowód podobnej ostrości spojrzenia oraz intelektualnej wnikliwości daje Sebott w interpretacji przepisów odnoszących się do instytutów zakonnych (kan. 607-709). Niezbyt często mówi się w prawie zakonnym o sprawie poruszonej przez Autora w komentarzu do kan. 618. Powiada on mianowicie, iż nie jest sprawą prostą podniesienie duchowości zakonnej na wyższy poziom kultury prawnej. Według ujęcia klasycznego zakonnik był „osobą” jedynie przed Bogiem, natomiast w społeczności ludzkiej, w tym także w Kościele, jego *status personae* był ograniczony. W obecnym klimacie społecznym, w którym powszechnie uznaje się prawa człowieka, zakony stoją przed trudnym zadaniem pogodzenia ascezy zakonnej z uprawnieniami osoby, bez uszczerbku wszakże dla całkowitego poświęcenia się i dyspozycyjności zakonnika. Trzeba przyznać, że kwestia szacunku dla godności osoby ludzkiej i jej praw jest w instytutach zakonnych niezmiernie aktualna i nawet nowicjusza nie można traktować jak człowieka bez uprawnień. Zupełnie innej dziedziny dotyczy komentarz do kan. 654. Autor zastanawia się, dlaczego obecny Kodeks domaga się składania profesji czasowej, a nie dopuszcza możliwości innego zobowiązania się do przestrzegania rad ewangelicznych, co przewidywał jeszcze schemat prawa zakonnego z 1977 r. Jednostronne skupienie przez Sebotta uwagi na kwestiach natury teologicznej niezbyt przekonuje; pozostaje bowiem do rozpatrzenia psychologiczny wymiar tego zagadnienia, a z tego punktu widzenia rozwiązanie kodeksowe wydaje się właściwe. Słusznie natomiast przestrzega on przed mnożeniem praktyk pobożnych w instytutach zakonnych. Panujące w niektórych instytutach zwyczajnie porównuje on ze starym kościołem, w którym każda epoka zostawia swój ślad. Wypełnienie wszystkich praktyk zajęłoby ok. 4 godziny dziennie, co w warunkach wytężonej pracy jest nie do zrealizowania. Wykładnia kanonów o apostołstwie instytutów (673-683) ujawnia praktyczne doświadczenie Autora, jakkolwiek z uwagi na ich znaczenie można było oczekiwać komentarza obszerniejszego i bardziej szczegółowego.

Prawo o instytutach świeckich i stowarzyszeniach życia apostołstwiego potraktował Sebott bardzo skrótowo. Przyznaje to zresztą sam w Przedmowie (s. VII), wyrażając jednocześnie życzenie, aby w przyszłości ukazał się komentarz, który by całość prawa zakonnego ujmował pod kątem widzenia tych właśnie dwóch form życia, dotąd najczęściej traktowanych marginalnie. Jego zdaniem takie ujęcie wniosłoby ożywcze go ducha do tradycyjnego prawa zakonnego. Trudno nie zgodzić się z hipotezą Autora.

Przy wykładni kan. 710 Sebott, powołując się na Beyera³, zarysowuje w kilku zdaniach historię instytutów świeckich. Szkoda, że nie wspomniał on w tym miejscu o zasługach i dziele o. Honorata Koźmińskiego OFM^{Cap.}, uznawanego także za prekursora

³ J. B e y e r. *Säkularinstitute*. W: *Sacramentum Mundi*. Bd 4. Freiburg–Basel–Wien 1969 kól. 352.

tej nowej formy życia konsekrowanego⁴. Instytuty świeckie nie są bynajmniej owocem czasów współczesnych, jakkolwiek znakomicie odpowiadają aktualnym potrzebom.

Interesujący jest także komentarz do kan. 714, w którym Autor ukazuje nowe zasady życia konsekrowanego realizowane w instytutach świeckich. Wyraża przy tym zasadną opinię, iż pojęcie „świat” nie jest teologicznie dostatecznie wyjaśnione, a w odniesieniu do instytutów świeckich nie można go rozumieć w świetle historii pobożności zakonnej, domagającej się „oddzielenia od świata” (por. kan. 607 § 3). Nadal oczekuje się poważnego studium o teologii duchowości instytutów świeckich. Sebott przytacza również kilkakrotnie pismo Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich skierowane 6 I 1984 r. do Konferencji Biskupów i wyjaśniające wątpliwości natury prawnej.

Wykładnia norm o stowarzyszeniach życia apostołskiego (kan. 731-746) jest krótka ale rzeczowa. Analogicznie, jak przy instytutach świeckich, Autor podaje cechy specyficzne tej formy życia oraz kilka uwag na temat jej historii i liczebności. Dodaje nadto, iż dopiero uwzględnienie wszystkich kanonów, do których odsyła prawodawca, daje pełny obraz norm prawnych, obowiązujących w stowarzyszeniach życia apostołskiego.

Dokonując ogólnej oceny komentarza Sebotta wypada stwierdzić, iż jest on napisany w sposób jasny i rzeczowy, nie budzi też istotnych zastrzeżeń merytorycznych. Autor nie waha się sygnalizować kwestii spornych, unormowanych niejasno czy wręcz niedostatecznie. Wśród dotychczas opublikowanych komentarzy prawa zakonnego opracowanie Sebotta odznacza się przejrzystością i pragmatyzmem. Jest przeto szczególnie przydatne dla wszystkich zajmujących się nauczaniem i stosowaniem prawa zakonnego.

Bronisław Wenanty Zubert OFM

Hugo S c h w e n d e n w e i n. *Österreichisches Staatskirchenrecht. Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici – Beiheft 6*. Ludgerus Verlag. Essen 1992 ss. XVII + 882.

W czasie organizowania W Katolickim Uniwersytecie Lubelskim VIII Międzynarodowego Kongresu Prawa Kanonicznego dotarła do Polski wartościowa monografia *Österreichisches Staatskirchenrecht*, której tytuł można przetłumaczyć jako „Austriackie prawo wyznaniowe”. Ukazała się ona jako 6 tom uzupełniający do znanego już i cenionego komentarza do Kodeksu Prawa Kanonicznego (*Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*. Ludgerus Verlag. Essen 1985-), który wydawany jest pod kierunkiem prof. K. Lüdicke. Autorem omawianej monografii jest znany kanonista austriacki – ks. prof. Hugo Schwendenwein, profesor zwyczajny prawa wyznaniowego na uniwersytecie w Graz.

⁴ Zob. S. L. H o l l a n d. *Secular Institutes*. W: *The Code of Canon Law. A Text and Commentary*. Ed. by J. A. Coriden, T. J. Green, D. E. Heintschel. New York 1985 s. 525.